

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 30. septembra 1857.

Kako češpljeve drevesa množiti in rediti?

Od prida in koristi, ki ga češpljevo drevó kmetovavcu donaša, je bilo že tolikokrat govorjenje, da ne bomo od tega tukaj obširniše govorili. Ker pa češplja tako dolgo kot drugo sadno drevje ne terpi, in se pogostoma po češpljevih sadikah poprašuje, naj se posvetvamo: kako si češpljevih drevés pomnožiti in si terdnih in krepkih zarediti?

Že od nekdanj so sadjorejci češpljeve drevesa množili:

- 1) najbolj po korenininih izrastkih, ki jim tudi tu in tam pritlike ali živice pravijo;
- 2) bolj poredkoma iz posejanih košic, in
- 3) malokdaj pa s cepljenjem.

Tukaj je vprašanje: Kaj je naj boljše in gotovše, si v kratkem času veliko lepih in terdnih češpljevih drevés zarediti, da bodo od leta do leta kmetovavcu obilo sadja rodile?

Dandanašnji si sadjorejci češpljeve drevesa po navadi tako-le redé:

Vsak priden kmetovavec, ako na svoj bolj ali manj s češpljevim drevjem zasajeni vert stopi, vidi češpljevih mladíc, ki so iz korenin starih drevés pognale. Manjše in šibkejšé poruže, močnejše in krepkeje pa pustí rasti, jih obreže, in tiste, ki krivo rastejo, poravná in na pripravne količe priveže. Čez kakih 6 ali 8 let si je iz njih lepo množico drevesc priredil, ktere je po vertu tje, kjer je bilo za-nje prostora kaj, in ob potih in poljskih mejah posadil; po tem takem mu jih ni bilo treba drugot iskati in jih drago kupovati. Če si jih je pa več zaredil, jih drugam tudi lahko za gotov denar spečá.

Ker pa take drevesca večidel po vertih nepresajene v senci pod drugimi visokimi drevesi stojé, imajo le po malo korenin, od kterih se tudi sémtertjé nekoliko nagnitih nahaja; njih skorja je blizo korenine, iz ktere so pognale, zavoljo sence prav mehka in tako rekoč gobnata. Zato jih pa tudi, kadar se drugam presadé, veliko perve leta hira, dokler se ne ukorenijo dovolj, drugim pa na prostorni kraj presajenim dostikrat hud mraz rad škoduje, in ker imajo mehko in precej občutljivo skorjico, se jih tudi rad rak poprijema, druge lézne bolezni poredoma napadajo, da pred ali pozneje pod zlo grejo. To je pri češpljevem drevju naj večja nadloga, da se morajo vsako leto nekatere suhe drevesa iz verta metati in zdrave na njih mesto saditi. In komaj je kmetovavec mlade češplje v red spravil, mu že več starih drevés pogin napoveduje, kterih bolezni ni do sedaj zapazil. Tako je zmirej kaj družega nadležnega. Drevesca pa, ki se od pohišnih prodajavcov ali pa na tergu po ceni kupujejo, so tudi polne pogrěškov. Kupec se večkrat goljfa, če mu prodajavec svoje sadike tudi zlo hvali.

(Dal. sl.)

Da se miši zimske setve ne lotijo.

Kdor hoče ubraniti, da se ozimine miši ne lotijo, naj seme namoči v mešanci, ki se napravi iz: 8 bokalov redke gnojnice, 2 lotov železnega ali zeléuega vitriola (Eisen-vitriol), 1 lota in pol lésnega katrana ali šmira (Holztheer),

1 lota rumenega kamnenega olja ali štajnovca (gelbes Steinöhl.)

Za setev namenjeno seme se v ti mešanci namoči, in že čez 24 ur se zamore vsejati. Če je več semena, več je omenjene namake potreba, le da se vsake reči v gori povedani razmeri vzame.

Tako napravljenega semena se ne lotijo miši in poginejo, če ne najdejo drugega živeža.

Skušnja je to poterdila.

Dvé miši so vjeli in jima dva dni nič jesti dali, da ste bile prav izstradane. Potem so jima vergli 30 pšeničnih zern, ki so bile namočne v gori povedani namaki. Ne enega zerna se niste lotile in 4. dan lakote poginile.

To je skusil neki kmetovavec iz Počernic in popolnoma poterdil. Tako piše časnik česke kmetijske družbe v 37. listu.

Mi pa naznanimo ta pomoček tudi našim gospodarjem, naj ga poskusijo tudi oni, ker se lahko napraviti dá in ni drag.

Nekoliko o stanji kmetijstva in obertnijstva na Krajskem.

(Konec.)

Zavoljo tega je pa tréba, da iz poti spravimo vse kar naše kmetijstvo in obertnijstvo zavéra, in se vsega goreče oklenemo, kar nam zamore pot do pravega blagostanja odpréti. Zlasti kar obertnijjo utiče, bomo mi Krajnci prisiljeni, se je bolj poprijeti. In zakaj bi se tega branili? Poglejmo na gorensko stran, in tu posebnó v Teržič. Ali ne vidimo tu več premoženja in blagostanja, kakor povsod drugod, kjer obertnijja ni na taki stopnji? Ali bo morde zopet kdo vgovarjati hotel, da krajnska dežela ni za obertnijjo ugodna? Ta nej se nekoliko po deželi ozrè in odgovori naj na vprašanje: Ali niso Krajnci pridni, brihtni ljudjé? ali jih ne nahajamo po gostem med njimi, ktere bi sméli zavoljo njih bistroumnosti v marsikterih zadévah med umétnike štéti? Ali nima dežela skorej povsod močnih vodá, dovolj kurjave, bodi si z lesom ali s premogom in šoto?

Ne bomo ga lahko dobili, kteri bi na té vprašanja ne odgovoril, da imamo na Krajskem mnogih pripomočkov za veliko obertnijjo.

Enega le nam manjka, in dokler do tega ne pridemo, nam ni treba misliti, v versto obertnih narodov priti. In to je: tehničnih in naturoznanstvenih vednost nam manjka. Dokler se s tehniko današnjih dni in z naturoznanstvom ne soznanimo, bomo vedno slišali tožbe in zdihovanje; o tém pa znajo še male obertnije popolnoma na kant priti.

Koliko koristi to, da se vpeljuje v slovenske šole po kmetih začetni nauk nemškega jezika?

To vprašanje imajo premisliti šolski učeniki in na-nj odgovoriti v letošnjih učiteljskih zborih. Ker pa zadeva to

vprašanje slovenski narod, njegovo vlastitost, omiko in napredovanje posebej, mislim, da bi ne bilo odveč, ako bi se od tega tudi očitno kaj govorilo, pa brez zamere! Pisavca tega spisa ne vodi ne prevelika ljubezen do slovenščine, ne zopernost do nemščine, ker dobro mu je znan stari pregovor: „Kolikor jezikov znaš, toliko ljudi veljaš“ in ker tudi dobro vé, da od višje omikanega človeka pri nas se tirja znanje nemškega jezika. Al le resnica naj velja, in ako se motim, naj me drug preveri s terdnimi dokazi.

Kdor hoče prav odgovoriti na zgornje vprašanje, mu mora namen ljudskih šol jasen biti. In kaj je namen ljudskih šol? Namen ljudskih šol je: naučiti otroke tistih reči, ki jih bodo potrebovali, kadar bodo zapustili šolo. To se ne more spodbiti. Ako je pa temu tako, se mora učenik, kadar ima mladost pred seboj zbrano, vprašati: Kaj bo iz teh učencov, kadar bodo zapustili šolo? Odgovor je lahek, ako se je učenik le nekoliko ozert po svojem šolskem okraji; pa tudi volitev učnih predmetov je razvidna, ako hoče biti pravi učenik in osrečevavec ljudstva. Kakor se razlagajo učencom bogoslovja, zdravništva, pravice itd. tisti nauki, ki jih bodo potrebovali spolnovaje dolžnosti svojega poklica, tako mora dosledno tudi nauk v ljudskih šolah primeren biti potrebностям učencov. Šolski otroci po kmetih ali po deželi so sinovi in hčere večidel poljskih obdelovavcov, ki bodo za nekatere leta staršem pomagali pri kmetovanji ali živinoreji in jih po njih odstopu nadomestovali. Nekteri kraji so tudi taki, kjer se pečajo prebivavci s pohišnim kramarjenjem in hodijo v druge dežele. Rokodelci so zlasti po terjih in mestih na deželi ali v večjih vaséh.

Po tem pregledu se vidi, da začetni nemški nauk nič ne koristi takim otrokom, ki bodo po izstopu iz šole poljedelci in živinorejci, marveč ukvarjanje in vbijanje s tem učenjem jim še škoduje na več strani. Kako to? Vsak dober učenik skerbí, da vsili svojim učencom kak predmet saj toliko v glavo, da prestane vendar z nekoliko častjo konecletno preskušnjo. Kako pa se je treba ubijati in upirati z naukom popolnoma neznanim, in koliko primerama naj več ur za to v tednu obrniti, vedó naj bolj šolski učeniki samí. In kakošen dobiček dosežejo s tem? Ta, da se take ure učenci dolgočasijo, da zgubljajo veselje za druge nauke, in da spozabijo po izstopu iz šole v malo letih to, kar so se bili naučili s silo in težavo. Škoda le za toliko ur, za zlati čas, ki so ga preživeli nepridoma v šoli! Ali bi ne bilo stokrat bolje, ako bi se bili učili ta čas zemljopisja, zgodovine, ali pa nekoliko iz naravoslovja, kemije itd., ker to bi jim pozneje mnogo koristilo pri umnem kmetovanji. To spoznajo vsi modri možje, zato je rekel g. Fr. Eimuth v velikem zboru kmetovavcov na Dunaji 16. maja t. l.: „Potrebno je, in po mojih mislih prvo potrebno, da se drugač osnujejo naše šole po kmetih, in to tako, da se razlagajo kmečkim fantom že v teh šolah, saj po večjem, tisti nauki, ktere bodo potrebovali pozneje kot kmetijski gospodarji.“ In slavni Chevalier je rekel: „Nauk v kmetijskih rečéh je pravi začetni nauk v ljudskih šolah.“

Kogar tedaj ne slepi enostranost, mora spoznati, da celo nič ne koristi začetni nauk nemškega jezika takim učencom, ki ostanejo po izšolanji domá pri kmetii, ali pa služijo na kmetih, veliko več jim še škodje na mnoge strani, ker se zamudé in opusté drugi koristni nauki, ali se saj ne razlagajo tako, kakor bi bilo potreba.

Ugovarjal bi mi kdo, da prestopajo učenci iz ljudskih šol v poglavitne šole, torej jim je potreben začetni nemški nauk, da ne zaostanejo. Prav bi imel, ako bi bilo to res. Ali skušnja uči, da jih iz ljudskih šol le prav malo gré v poglavitne šole, in pa, če mislijo starši otroke naprej dati, jih dajo, kakor hitro je to mogoče. Pa če bi jih tudi ne dali, vprašam: Ali so ljudske šole priprav-

ljavke za poglavitne? in ali se ne utopí korist za take, ki mislijo „naprej študirati“, popolnoma v škodi, ki zadeva iz poprej razlaganih vzrokov druge, ki ostanejo domá. Če pa že želé starši otroke poslati po končani ljudski šoli v poglavitne, naj bi učeniki posebej učili take otroke v nemškem jeziku, kar bi gotovo toliko raje storili, ako bi se jim njih trud kolikor toliko povernil. Tako bo na vse strani prav.

Mislil bi si morebiti tudi kdo: „Saj je vendar le prav, ako se učé otroci nekoliko nemšine tudi; gospóski pišejo in govore le po nemški, in vse pisma, ki jih dobí kmet v roke od uredov, so nemški.“ Ali med začetnim naukom in med znanjem jezika je dolga dolga pot. Saj smo hodili leta in leta v šole, še nas velikrat težko stane razumeti tehnične izraze gosposkih pisem, in tak, ki se je le za silo nekoliko sklanjati „abändrati“ in „abwandlati“ učil, bi umel dolge zavite periode nemške pisave s tisto malo trohico besedi, ki se jih je naučil v ljudski šoli, in ki mu ne pridejo drugikrat na misel, kakor kadar je že spraznil nekoliko kozarcov vina ali žganja, in se mu je že jelo po glavi mešati! Takrat naj raji pokaže, da se je učil v šoli tudi nekoliko „deutsch.“

Le po tacih krajih, kjer so pohišni kramarji domá, ki hodijo na nemško, po večjih terjih in po mestih na deželi, kjer je velik del prebivavcov rokodelskega ali pa obertnijskega stanú, bi utegnila ta naredba nekoliko koristiti, ker se s tem postavi podlaga poznejšega omikovanja v jeziku, ki ga kdo potrebuje v obhoji zavoljo kupčije ali obertnije. Ako pa to velja, bi se imeli po Notranjem razlagati tudi začetni nauki laškega jezika, ker Notranec imajo več opraviti z Lahi kakor pa z Nemci. Sploh pa naj bi se v ljudskih šolah gledalo le bolj na povzdigo domačega jezika, kakor na učenje tujega, in v ljudskih šolah naj bi se razlagali taki nauki, ki zares pomagajo ljudem k dušnemu in telesnemu blagostanu. Tako se bodo s časom priljubile šole ljudem, in ne bo jih treba toliko priganjati z gerdo in s silo v šolo. Visoka vlada nam je pravična in nam želi dobro; slavni gospodje z mitro na glavi nam svetijo z lepimi izgledi; naj bi pač spoznali tudi drugi, prava omika naroda je le mogoča na národni podlagi, opuševaje vse ptuje po ljudskih šolah, katerih namen ni in ne more biti učiti jezike, ampak za življenje potrebne vednosti in tako pospeševati dušni in telesni blagor domovine.

Zoridanov.

Pomenki krajskega društva v 16. mesečnem zboru.

Društveni tajnik gospod dr. E. Kosta je obrnil pozornost zbora najprvo na 2. zvezek 1. oddelka Chmelovih bukev pod naslovom „Monumenta Habsburgica“ izdanih na Dunaji 1855. Ti spisi so tudi za našo domovino važni, ker v oddelku „Cesar Fridrerik IV., njegova rodbina in njegove dežele“ ne govore le v posebnem poglavju od krajske dežele (str. 888—921), temuč tudi na drugih mestih se nahajajo stare pisma v téh bukvah, ktere zgodovino naše domovine razjasnjujejo. Med drugimi je oménil gosp. tajnik dveh pisanj na str. 330 in 331, ktere je pisal papež Sikst IV. cesarju Frideriku IV. (št. 22 in 25), v kterih se imenovani papež tudi nadškofa Andreja krajskega „archiepiscopus Craniensis, Craynensis“ spominja. Ob enem pravi gospod tajnik, da bi utegnulo težko biti, tajiti, da omenjeni nadškof ni živel. Rés je, da v iméniku ljubljanskih škofov nadškofa Andreja ni brati; mogoče je pa, da je Andrej le naslov krajskega nadškofa imel; imel je namreč pri cesarju posvetno službo, ker ga papež Sikst imenuje „orator tuus“ (govornik tvoj).*

* Kaj pa, če je bil Andrej dvorni duhovni govornik (Hofprediger) in ne v posvetni službi cesarjevi? Vred.